

Valentin CHIRIȚA,
doctor în drept, conferențiar universitar

CARACTERISTICA PERSONALITĂȚII INFRACTORULUI CARE A COMIS LUAREA DE OSTATICI

Rezumat

Una dintre principalele componente ale obiectului de cercetare al criminologiei este personalitatea infractorului. Criminologia studiază personalitatea infractorului din perspectiva relevării rolului ei în etiologia actului infracțional și utilizării posibilităților de influențare asupra acesteia pentru a nu admite repetarea acțiunilor infracționale. Din punctul de vedere al criminologiei, anume personalitatea infractorului poartă în sine cauzele săvârșirii infracțiunii, este veriga principală a întregului mecanism al comportamentului criminal, iar acele particularități ale ei care generează un astfel de comportament trebuie să formeze obiectul nemijlocit al profilaxiei [5, p. 231].

Cuvinte-cheie: ostatic, luare sau reținere în calitate de ostatic, personalitatea infractorului, terorist, elemente psihice, tip psihopatic de personalitate.

Summary

One of the main components of criminology research object is the personality of the offender. Criminology studies reveal personality of the offender in terms of its role in the etiology of criminal act and use leverage on it in order to avoid repetition of acts of crime. From the point of view of criminology, personality of the offender bears the commission of the crime causes, is the main link of the whole mechanism of criminal behavior.

Keywords: hostage taking or detention, the personality of the offender, terrorist, psychological elements, psychopathic personality type.

Introducere. Personalitatea infractorului interesează știința criminologiei din două perspective. În primul rând, criminologia studiază legăturile ce există între personalitatea criminalului și crimă. În al doilea rând, aceasta investighează posibilitățile de influențare în scopul reorientării comportamentului negativ al infractorului [2, p. 28]. Personalitatea infractorului se formează de obicei anterior săvârșirii infracțiunii.

Calitățile individuale caracterizează personalitatea din diferite puncte de vedere: educația, nivelul cultural, calificarea, starea familială etc. Toate acestea n-ar fi prezente la individ dacă el ar viețui în afara societății, a relațiilor sociale. Relațiile social-economice, cultura și morala care predomină în societate formează manifestările vieții intelectuale ale personalității, sentimentele, caracterul, interesele, scopurile ei [5, p. 41].

Deci socialul personalității în general și cel al personalității infractorului în particular există ca o totalitate obiectivă de semne formate de-a lungul unei anumite perioade de

timp în anumite condiții concrete de natură social-economică, culturală, politică.

Acestea condiționează alegerea conștientă de către individul uman a unui sau a altui tip de comportament. Evidențierea și dezvăluirea caracterului social al personalității infractorului în calitate de tip generalizat au o însemnătate gnoseologică deosebită, deoarece are loc o desprindere a unei forme individuale de existență dintr-o diversitate de relații sociale.

Dispozițiile individuale native ce constituie premisa formării personalității sunt influențate decisiv de condițiile sociale, economice, culturale și politice în care se dezvoltă ființa umană [7, p. 161]. Ținând cont de faptul că circumstanțele realității sunt foarte diverse, la fel de diferite sunt și tipurile de personalități.

Metode și materiale aplicate. În vederea realizării scopului trasat, în prezentul articol au fost aplicate o serie de metode, printre care: metoda logică (analiza deductivă și inductivă, generalizarea, specificarea), sistematică, comparativă, statistică.

Conținut de bază. Înainte de a începe

caracterizarea criminologică a personalității infractorului care a comis luarea de ostatici, vom prezenta câteva definiții ale conceptului de personalitate a infractorului în general.

Astfel, potrivit dicționarului limbii române moderne, prin „personalitate” se înțelege: ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană; felul personal de a fi al cuiva [4, p. 607].

Autorul C.E. Igoșev consideră că „personalitatea infractorului urmează a fi privită ca un astfel de tip social al cărui specific se exprimă nu numai prin particularitățile determinantelor sociale, care stau la baza formării la o anumită persoană a semnelor prejudiciabile, dar și prin acele trăsături și calități care constituie o particularitate a comportamentului și a universului spiritual al acesteia, prestabilind temeiul specific al percepției și evaluării condițiilor sociale înconjurătoare” [11, p. 23].

O altă definiție a personalității este următoarea: „o totalitate de cele mai tipice caracteristici și particularități, care determină o persoană drept o ființă socială și, totodată, exprimă în cea mai mare măsură individualitatea acesteia” [15, p. 7]. După părerea autorului A.B. Saharov, prin personalitatea infractorului se înțelege: „ansamblul proprietăților, legăturilor și raporturilor sociale care caracterizează persoana vinovată de comiterea infracțiunii, în combinație cu alte circumstanțe și condiții care influențează asupra comportamentului antisocial al acesteia” [18, p. 5]. Unii autori analizează personalitatea infractorului într-un sens mai îngust și înțeleg prin aceasta „o totalitate de proprietăți psihologice și personal-structurale negative, caracteristice pentru infracțiunile unei anumite sfere criminale” [13, p. 65].

O definiție generală a personalității infractorului, după părerea noastră, ar putea fi considerată cea dată de autorul Iu. Larii, și anume: „personalitatea celui care a comis infracțiunea din cauza unor trăsături psihologice ce-i sunt caracteristice, a viziunilor antisociale și alegerea căii social-periculoase de satisfacere a necesităților sale sau neîntreprinderea

acțiunilor corespunzătoare pentru prevenirea rezultatului infracțional” [6, p. 42].

Reieșind din faptul că natura individului uman, după cum s-a menționat deja, este una biosocială, pare rațional a dezvălui corelația biologicului și socialului în personalitatea infractorului. Pentru aceasta este necesar să se determine, în primul rând, structura ei. Anume structura reprezintă acele elemente și trăsături care stau la baza formării personalității, inclusiv a infractorului.

În această ordine de idei, unii savanți, printre care și V.S. Cetverikov, evidențiază următoarele elemente ale structurii personalității: biofizice, social-demografice, psihologice, morale, social-funcționale, juridico-penale, criminologice [19, p. 65]. Alții se limitează la elementele social-demografice, social-funcționale și social-psihologice [14, p. 45].

Autorul Iu. Larii susține părerea, la care ne asociem și noi, potrivit căreia structura biosocială a personalității infractorului include totalitatea elementelor:

- psihice, care cuprind: a) trăsături emoționale – temperamentul, dinamica senzorială, excitația emoțională, capacitatea de compasiune etc.; b) trăsături intelectual-volitiv – caracterul, nivelul de dezvoltare mentală, volumul de cunoștințe, orizontul intelectual, capacitatea de a lua decizii, scopurile, interesele și insistența în realizarea lor, aptitudinile, deficiențele psihice;

- fizice: sexul, vârsta, starea fizică a organismului și a sănătății, alte particularități caracteristice corpului fizic uman;

- social-demografice: locul nașterii și cel de trai, situația familială, nivelul de instruire, profesia, locul de muncă, naționalitatea, religia etc.;

- juridico-penale: însăși săvârșirea cu vinovăție a infracțiunii, recidiva infracțiunilor, locul și rolul în grupul criminal, motivul și scopul comiterii infracțiunii, modalitatea și caracterul infracțiunii, tragerea la răspundere și pedeapsa penală, forma de ispășire a pedepsei etc. [6, p. 46].

În continuare vom analiza trăsăturile principale ale elementelor psihice, fizice, social-demografice și juridico-penale ale struc-

turii personalității infractorului care a săvârșit luarea de ostatici. Analiza respectivă este bazată pe date statistice din practica judiciară a Federației Ruse, din considerentul că practica judiciară a Republicii Moldova cunoaște doar câteva cazuri de comitere a infracțiunii prevăzute în art. 280 CP, ceea ce este insuficient pentru efectuarea unei cercetări.

Vom începe analiza personalității infractorului cu enumerarea diferitor tipuri de persoane care au comis luarea de ostatici, și anume: persoana cu înclinație spre suicid; persoana care tinde să se răzbune; persoana care suferă de dereglări psihice; infractorul „încolțit”; deținutul căzut în disperare; infractorul șantajist; membrul unei mișcări de protest; fanaticul (adeptul) unei anumite ideologii; teroristul-extremist etc. [17, p. 5].

Autorul M. Dihanici grupează tipurile respective în trei grupe de persoane:

- persoanele dezechilibrate psihic sau care suferă de unele anomalii psihice;
- infractorii cu motivare politică;
- criminalii [10, p. 10].

În urma efectuării unui amplu studiu al dosarelor penale din Rusia, autorul K.P. Anțiferov a constatat că, din numărul total al persoanelor care au săvârșit infracțiunea de luare de ostatici, bărbații alcătuiesc circa 97,3%, iar femeile – doar 2,7% [9, p. 88].

Această stare de lucruri, după părerea noastră, este condiționată, în primul rând, de faptul că săvârșirea infracțiunii respective necesită existența unor caracteristici fizice corespunzătoare pentru neutralizarea victimei (ostaticului). Prin urmare, putem afirma că luarea de ostatici este o infracțiune specifică infractorilor de gen masculin.

Caracteristica personalității infractorului după vârstă permite formularea unor concluzii în privința conduitei criminogene și a specificului activității infracționale a reprezentanților diferitor grupe de vârste. Vârsta medie a persoanelor care au comis luarea de ostatici constituie 30 de ani. Majoritatea covârșitoare a infracțiunilor respective au fost săvârșite de infractori în vârstă de 21-35 ani (84%) [9, p. 89]. Conform datelor prezentate de autorul A.Gh. Loskutov, în locurile de

detenție vârsta respectivă constituie 25-35 ani [16, p. 12]. Conduita infracțională a persoanelor de această vârstă este mai chibzuită, mai puțin impulsivă, inclusiv din punctul de vedere al posibilelor consecințe. Vârsta determină și necesitățile, scopurile indivizilor, cercul lor de interese, modul de viață, care se reflectă de multe ori și în faptele infracționale.

O altă caracteristică a personalității infractorului este nivelul de instruire. Studiile au o influență considerabilă asupra formării personalității omului. Instruirea influențează asupra sferei de interese, conduitei persoanei, asupra realizării scopurilor puse în viață. De cele mai dese ori infractorii au studii medii, iar cei cu studii superioare constituie o parte neînsemnată.

Astfel, după nivelul de instruire, persoanele care au săvârșit infracțiunea de luare de ostatici au fost distribuite în felul următor:

- studii primare – 5,2%;
- studii medii incomplete – 28,8%;
- studii medii și medii de specialitate – 64,7%;
- studii superioare – 1,3% [9, p. 90].

Datele statistice demonstrează că majoritatea covârșitoare a persoanelor care au comis luarea de ostatici au comis anterior una, două sau mai multe infracțiuni. Astfel, 36% din infractori au avut două condamnări înainte de comiterea luării de ostatici și numai 6,4% nu au fost condamnați niciodată [9, p. 90]. Totodată, autorul menționează că circa 65% dintre infractori nu aveau o sursă permanentă de venituri, iar circa 31% – nu aveau familie [9, p. 60].

Una dintre cele mai importante caracteristici ale personalității infractorului este motivul săvârșirii infracțiunii respective. Motivele, după cum s-a menționat în paragraful 2.4 al prezentei lucrări, pot fi cele mai diverse, de exemplu, răzbunarea, interesul material, invidia, dorința de a evita pedeapsa, convingerile politice etc.

Prin urmare, autorul K.P. Anțiferov evidențiază trei categorii de persoane care au comis luarea de ostatici, și anume:

- Persoane cu motivație politică a comportamentului infracțional. La această cate-

gorie se referă acei infractori care au săvârșit luarea de ostatici conducându-se de îndemnuri politice. Conform rezultatelor investigațiilor efectuate, s-a constatat că la această categorie de persoane se referă circa 8% din numărul total al infractorilor ce au comis luarea de ostatici.

– Categoria criminală, care este cea mai numeroasă, incluzând circa 70% de infractori. Partea majoritară a categoriei date o constituie persoanele care au comis luarea de ostatici: a) din interes material, b) cu scopul evadării din locurile de detenție, c) în momentul comiterii sau după comiterea altei infracțiuni, cu scopul de a nu fi reținute etc.

– Categoria psihologică, ce cuprinde persoanele dezechilibrate psihic (cu anomalii psihice). Pentru majoritatea dintre aceste persoane, luarea de ostatici constituie unica modalitate de rezolvare a problemelor stringente [9, p. 62].

Având în vedere riscul enorm de comitere a luării de ostatici în instituțiile penitenciare, în continuare vom caracteriza succint personalitatea infractorului care își ispășește pedeapsa. Astfel, autorul Simion Carp propune următoarea tipologie a infractorilor condamnați:

Primul grup de infractori condamnați are o orientare „prosocială” a comportamentului și se caracterizează printr-o probabilitate minimă de comitere a unei noi infracțiuni. La rândul său, acesta se divizează în două subgruri: a) primul subgrup se caracterizează prin prezența capacităților și deprinderilor de muncă, tendința spre un comportament independent în toate sferile de activitate, spre consolidarea legăturilor familiale, spre un comportament licit și un înalt nivel de participare la muncă; b) al doilea subgrup se manifestă printr-un grad scăzut de autoritate în mediul deținuților, negativism, supunere și dependență în relații, eschivarea de la conflicte, așteptarea ajutorului de la administrație, tendința spre stabilirea relațiilor cu rudele, nivelul jos al calificării profesionale și al participării la muncă [3, p. 63].

Grupul al doilea de infractori condamnați se caracterizează printr-o orientare „ne-

utră” a comportamentului și printr-un nivel mediu al probabilității săvârșirii unei noi infracțiuni. Și acesta se împarte în două subgruri: a) primului subgrup îi sunt specifice gradul scăzut de autonomie, încălcări ale regimului și dificultăți în raporturile cu administrația, nivelul redus de participare la muncă etc.; b) al doilea subgrup se caracterizează printr-un nivel scăzut al autorității în mediul deținuților, negativism, supunere și dependență în relațiile cu administrația ca metodă de apărare, încălcări ale regimului, lipsa deprinderilor de muncă [3, p. 64].

Grupului al treilea de infractori condamnați îi sunt specifice orientarea „antisocială” pronunțată a comportamentului și probabilitatea foarte ridicată de săvârșire a unei noi infracțiuni. Cota acestor deținuți este de circa 48% din numărul total de condamnați. Comportamentul infractorilor deținuți ce fac parte din acest grup se deosebește prin respectarea „eticii neformale”. De regulă, aceștia pregătesc terenul pentru aflarea ulterioară în penitenciare, determinându-și astfel atitudinea față de infracțiunile din trecut și viitor. Acest grup poate fi divizat condiționat în trei subgruri: a) reprezentanții primului subgrup se deosebesc printr-un grad înalt de autoritate și lipsa încălcărilor cotidiene (cota lor nu depășește 8%); b) reprezentanților subgrupului al doilea le este propriu un grad înalt de conflictualitate cu condamnații și administrația. Se caracterizează printr-o probabilitate maximă de comitere a unei noi infracțiuni, au un grad de autoritate destul de înalt în mediul criminal (cota acestei categorii constituie în medie 10%); c) reprezentanții subgrupului al treilea posedă un nivel nesemnificativ al motivației performanțelor în tipurile de bază ale activității utile, o probabilitate înaltă de comitere a unei noi infracțiuni, un grad înalt de conflictualitate, precum și o lipsă totală de responsabilitate pentru comportamentul lor, indiferent de urmările posibile [3, p. 65].

Un interes deosebit pentru caracterizarea persoanei care a comis infracțiunea de luare de ostatici prezintă datele privind starea sănătății psihice a acesteia.

Constatarea unor anomalii psihice nu

explică de ce individul a comis infracțiunea. Motivația, cauzele interne ale comportamentului criminal nu sunt prezentate în diagnostic, care stabilește doar existența unei tulburări psihice, gradul, gravitatea ei etc. De aceea perceperea cauzelor subiective ale infracțiunii este posibilă doar pe calea studierii psihologice a personalității. Defectele psihice, în cazul existenței lor, nu reprezintă în nici un caz motivele comportării criminale, cu toate că ele pot influența asupra comportamentului uman [6, p. 48].

Prin anomalii psihice se înțeleg toate tulburările mintale care nu au atins nivelul psihic și nu exclud starea de responsabilitate, dar care atrag după sine schimbări de personalitate ce pot conduce la un comportament deviat [8, p. 9].

La anomaliile psihice cercetate cel mai des din perspectivă criminologică se pot atribui: psihopatia, alcoolismul, narcomania, traumele sistemului nervos central, schizofrenia în faza de remisie, epilepsia etc. [12, p. 172].

La persoanele cu anomalii psihice prevalează, de regulă, fenomenele și procesele psihice normale. În marea majoritate a cazurilor aceste persoane sunt responsabile de faptele lor. Însă, după cum consideră pe bună dreptate autorii Iu.M. Antonean și S.V. Borodin, anomaliile psihice favorizează apariția și dezvoltarea unor trăsături de caracter ca: iritabilitatea, agresivitatea, cruzimea, diminuarea proceselor volitive, slăbirea mecanismelor de autocontrol etc. Acestea pot decurge într-un mod ascuns, fără a fi vădite de fiecare dată, și pot fi percepute ca ciudățeni ale caracterului, dezechilibru, cruzime inexplicabilă, stupiditate etc. [8, p. 10].

Anomaliile psihice diminuează rezistența în cazul situațiilor de conflict; creează obstacole în dezvoltarea trăsăturilor social-utile ale personalității, mai cu seamă în adaptarea la mediul exterior; slăbesc mecanismele de autocontrol; reduc posibilitățile alegerii deciziilor și a variantelor de conduită; înlesnesc realizarea unor fapte impulsive, întâmplătoare, nechibzuite, ilicite.

Toate acestea influențează negativ asupra dezvoltării și socializării normale a perso-

nalității, fapt care sporește probabilitatea comiterii faptelor ilegale și a unui mod de viață antisocial.

Persoanele cu anomalii psihice care au comis infracțiuni pot fi divizate în trei categorii, și anume: psihopați, alcoolici și cei cu intelect limitat. Datele statistice obținute de autorul K.P. Anțiferov mărturisesc că majoritatea covârșitoare a infractorilor cu anomalii psihice care au săvârșit luarea de ostatici se atribuie la tipul psihopatic de personalitate. Caracterul criminogen al tipului dat de personalitate poartă un caracter universal. Aceștia devin frecvent organizatori sau autori ai infracțiunilor comise în grup, precum și inițiatori de conflicte [9, p. 92].

Astfel, în urma efectuării unei ample cercetări, savantul amintit mai sus a constatat că proporția persoanelor cu anomalii psihice care au comis infracțiunea de luare de ostatici este de 24%. Pentru infracțiunea analizată nu este caracteristică săvârșirea de către persoane aflate în stare de ebrietate alcoolică sau narcotică. Doar în 6% din cazuri, făptuitorii au comis luarea de ostatici într-o astfel de stare, însă deseori infractorii consumau băuturi spirtoase și substanțe narcotice deja după realizarea luării sau reținerii persoanei ca ostatic [9, p. 60].

Concluzii. Rezultatele cercetării criminologice a personalității infractorului (bazate pe date din Federația Rusă) demonstrează că, de regulă, persoana care a comis luarea de ostatici este: de sex masculin (circa 97,3%), în vârstă de 21-35 de ani (circa 84%), cu studii medii de specialitate (circa 64,7%), preponderent cu două condamnări anterioare comiterii luării de ostatici (circa 36%), de obicei fără surse permanente de venituri (circa 65%), posibil cu anomalie psihică (care nu exclude starea de responsabilitate, circa 24%), în corespundere cu care se atribuie la tipul psihopatic de personalitate.

Referințe bibliografice

1. Bârgău M., Larii Iu. Aspecte juridico-penale și criminologice ale șantajului. Studiu monografic. Chișinău, 2004. 204 p.

2. Bujor V., Bejan O., Ilie S., Casian S. Elemente de criminologie. Chișinău: Știința, 1997. 86 p.
3. Carp S. Prevenirea criminalității penitenciare. Chișinău, 2004. 214 p.
4. Dicționarul limbii române moderne. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958. 961 p.
5. Gladchi Gh. Criminologie generală. Chișinău: MUSEUM, 2001. 312 p.
6. Larii Iu. Criminologie, vol. I. Chișinău, 2004. 152 p.
7. Nistoreanu Gh., Păun C. Criminologie. București, 1996. 120 p.
8. Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступность и психические аномалии. Москва, 1987. 208 с.
9. Анциферов К.П. Ответственность за захват заложника: уголовно-правовой и криминологический аспекты. Диссертация канд. юрид. наук. Москва, 2003. 191 с.
10. Диханич М. Похищение людей в Италии. În: Борьба с преступностью за рубежом №3. Москва, 1991, с. 54-57.
11. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. Учебное пособие. ГВШ МВД СССР. Горький, 1974. 168 с.
12. Криминология. Учебник для юридических вузов. Под редакцией проф. Бурлакова В.Н., проф. Сальникова В.П., проф. Степашина С.В. Санкт-Петербург, 1999. 608 с.
13. Криминология. Учебное пособие. Под общей редакцией Эминова В.Е. Москва: Норма, 1997. 160 с.
14. Криминология. Учебное пособие. Под редакцией Кузнецовой Н.Ф. Москва: Зерцало, 1996. 160 с.
15. Личность преступника. Под редакцией Волкова Б.С. Казань: Изд. Гос. Университета, 1972. 187 с.
16. Лоскутов А.Г. Уголовная ответственность за захват заложников в местах лишения свободы. Автореферат диссертации канд. юрид. наук. Москва, 1991. 24 с.
17. Обзорная информация. Зарубежный опыт, выпуск 5. ГИЦ МВД России. Москва, 1992.
18. Сахаров А.Б. Учение о личности преступника и его значение в профилактической деятельности органов внутренних дел. Лекция МСШМ МВД СССР. Москва, 1984. 42 с.
19. Четвериков В.С. Криминология. Учеб. пособие. Москва: Инфра-М., 1996. 126 с.